

AKKRUM, DE DOOPSGEZINDE KERK

Sinds eeuwen zijn de Doopsgezinden in Akkrum goed vertegenwoordigd geweest en ook in de naaste omgeving waren er zo veel Doopsgezinden dat er zelfstandige gemeenten bestonden: Grou, Jirnsum, Aldboarn, Terherne, Poppenwier en Wergea. In de jaren-zestig van de zestiende eeuw zijn in Akkrum de eerste personen gedoopt. Een honderd jaar later bestond er al een eigen kerkgebouw of vermaning, een gebouw dat mogelijk in 1677 vergroot werd. Het groeiend aantal leden noopte de gemeente het kerkgebouw in 1822 opnieuw te vergroten. Reeds in 1835 werd besloten om het herhaald vergrote gebouw te vervangen door een nieuwe kerk en al mochten ook de Doopsgezinden sinds de grondwet van 1798, die de scheiding van kerk en staat regelde, in volle vrijheid aan de openbare weg bo0wen, men respecteerde de traditie en ging de kerk toch ver achter de rooilijn oprichten. Bij Koninklijke Besluit werd in 1824 een controle- en subsidiebeleid van de rijksoverheid geregeld, waarbij waterstaatsingenieurs controle, assistentie en zelfs wel ontwerpen voor de kerkbouw verzorgden. Daardoor ontstond er in Nederland voor het eerste een door de centrale overheid geïnstigeerde bouwstijl, want "Waterstaat" stond een neo-classicisme voor dat later wat misprijzend "Waterstaatsstijl" genoemd werd. Of de Akkrumer gemeente van dit kerkbouwbeleid gebruik heeft ge maakt is niet bekend, maar wel mogelijk.

Neoclassicisme

De gemeenteleden brachten de bouwkosten ten bedrage van f 9.215,80 bijeen en alleen het schilderwerk van f 450,- werd ten laste van de kerkenkas gebracht. Over ontwerpkosten is niets bekend. Aannemer Jacob Romein uit Leeuwarden bouwde de kerk. Zijn zoon Thomas, die net teruggekeerd was van een architectuuropleiding bij de Rotterdamse architect Pieter Adams en opzichter bij de Provinciale Waterstaat was geworden, heeft mogelijk het ontwerp geleverd of er bij geassisteerd. Een vergelijking met de later zeker door hem ontworpen kerken ondersteunt het vermoeden (Arum, Terband, Sint Jacobiparochie, Pietersbierum, Dokkum). Maar er waren ook andere ontwerpers die dit neoclassicisme aankonden, bijvoorbeeld A.D. Duif (Woudsend) en A.J. van der Moer (ontwerper van de inmiddels gesloopte R.K. kerken te Harlingen en Heerenveen). Hoe het ook zij: voor zover thans bekend, is de Doopsgezinde kerk van Akkrum de vroegste kerk die in de bedoelde neo-classicistische stijl in Friesland gebouwd werd. Neo-classicistische bouwkunst was gebaseerd op de architectuur van het antieke Griekenland en Rome en kenmerkt zich door het gebruik van zuilen- en pilasterstellingen, kroonlijsten en frontons, een decoratief draagsysteem van verticale dragers en horizontaal balkwerk met hier en daar beheerste decoraties van rozetten en palmetten, eier- en meanderlijsten. Het is een architectuurstijl waarbij voor het exterieur de aandacht op het front kwam te liggen. De frontale aandacht bleek juist bij de Doopsgezinde Kerk die ingebouwd kwam te staan in een straatwand, effect te sorteren. Het front kon zo een grotere rijzigheid gaan uitstralen dan de kerkzaal bezat. Dat is, nu de bebouwing aan de oostzijde verdwenen is, goed te zien en levert een merkwaardig tweeslachtig beeld op.

Het exterieur.

Het front van ongeveer een raamvak diep is twee bouwlagen hoog en kreeg boven een forse attiek een bekroning met een koepel. De begane grond waar de rondboogvensters een dunne omlijsting rond de ontlastingsboog kregen, wordt gedomineerd door de monumentale toegangspartij: een fraaie neo-classicistische poort. De dubbele rondbogige deur wordt geflankeerd door dubbele dorische zuilen die een fries en driezijdig fronton dragen. het fries is voorzien van trigliefen en de metopen zijn voorzien van geprofileerde schijven. Na een cordonband over de volle breedte volgt de tweede bouwlaag, die in de zijvakken voorzien is van gewone negenruitsvensters waarboven in classicistische cartouches "Anno 1835" staat aangegeven. In het midden bevindt zich boven de poort een zeer groot rondboogvenster dat begeleidt wordt door dubbele vierkante pijlers met lijstkapitelen. De gevel wordt beëindigd door fors en hoog lijstwerk, een goot met tandlijst en een dichte attiek. Boven het grote rondboogvenster is een getraptd basement voor het bekronende koepeltorentje aangebracht. Deze koepel bestaat uit zes zuilen met kroonlijst en meerzijdig koepeldak en wordt bekroond door een windvaan met een gevleugelde zandloper. Het front is gemetseld van een bruine mangaansteen. De kerkzaal is uitgevoerd in een roodbruine steen, heeft verder onversierde rondboogvensters, eenvoudige bakgoten en (waarschijnlijk niet oorspronkelijke) gesmoorde golf pannen.

Het interieur.

Binnen heeft de kerk een aankleding in de kenmerkende edele eenvoud van hel neoclassicisme. Na het entree-travée met hal volgt het travee met orgel en ruime kraak. Daarop volgt de kerkzaal die drie raamtraveeën diep is en een driezijdige sluiting heeft. Die vakken zijn alle, op het sluitingsvak met

preekstoel na, geopend met een groot rondboogvenster met een eenvoudige gepleisterde omlijsting. De vensters worden geflankeerd door pilasters met fraaie kapitelen, waarin rozetten en palmetten. Door deze dispositie is het alsof zich tussen elk venster gekoppelde pilasters bevinden. De pilasters dragen een rondgaande kroonlijst die in sierstuc boven elk venster van een ornament van krulwerk, rozet en palmetten voorzien is. In de sluiting staat de eenvoudige achzijdige eiken preekstoel met klankbord. Het meubel is ongetwijfeld ouder dan de kerk. Links en rechts van de kansel staan vaste kerkeradsbanken met snijwerk van wijnranken aan linten, gekruiste palmbladeren en voor het classicisme kenmerkende waaivormige hoekstukken. onder de orgelkraak staan nog twee rijen vaste banken en het achterschot is voorzien van stijlen regelwerk en een meanderlijst.

Het orgel.

Kraak en orgel zijn in 1871 gebouwd door de Leeuwarder orgelmakerij L. van Dam en Zn. Aan het meubel is een neo-barokke vorm gegeven en het is door zijn beweeglijkheid een heel aardig contrast met het strenge classicistische interieur. Het instrument is in 1967 door de Firma W. Eppinga te Britswerd onder handen genomen en toen zijn er veranderingen aangebracht die het geen goed hebben gedaan. De dispositie luidt thans:

Hoofdwerk		Bovenwerk	
Prestant	8'	Salicionaal	8'
Bourdon	16'	Viola di Gamba	8'
Holpijp	8'	Fluit dolce	8'
Octaaf	4'	Fluit travers	4'
Quintprestant	3'	Terts	1 $\frac{3}{5}$ ' sterk
Octaaf	2'	Vox Humana	8'
Roerfluit	4'		
Mixtuur	3 sterk	Tremulant	
Trompet	8' discant		
Trompet	8' bas		

PETER KARSTKAREL
1990